

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์หาค่าสนับสนุนและนำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย
  - 1.1 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 1.2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. กฎหมาย นโยบาย และแผนพัฒนาภาครัฐเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10
  - 2.2 นโยบายหลัก วัตถุประสงค์ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
  - 2.4 มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยว
  - 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ อบต. เกาะหมาก
  - 2.7 กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลเกาะหมาก
3. เทคนิคการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis)
4. กระบวนการแบบมีส่วนร่วม
5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

1.1 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้นิยาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีการจัดการรักษาสีงแวดล้อมและมีการให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544: 4)

ราชบัณฑิตยสถาน (2544 อ้างถึงใน สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548: 1) ได้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าหมายถึงการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในแง่การจัดการการท่องเที่ยวและการให้การศึกษา โดยการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะครอบคลุมการจัดการการท่องเที่ยวที่กว้างขวางกว่าแต่ไม่เน้นการให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนอาจไม่ใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544: 4)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยพิจารณาจาก 4 องค์ประกอบคือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552: 7)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่คู่สังคมมนุษย์ และก่อให้เกิด การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2549: 3)

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งรัฐ(Commonwealth Department of Tourism) ประเทศออสเตรเลีย นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือการท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่า การรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน หมายถึง การปันผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (อ้างถึงใน สุภาภรณ์ หาญทอง, 2543: 18)

จากคำนิยามของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งรัฐของประเทศออสเตรเลีย สามารถแยกองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เป็น 4 ประการ ดังนี้ (อ้างถึงใน สุภาภรณ์ หาญทอง, 2543: 18)

1) การท่องเที่ยวธรรมชาติ หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวมีโอกาสชื่นชมสถานที่ธรรมชาติ เช่น การเดินป่า การชมนกหรือสัตว์ป่า การเที่ยวชมน้ำตก การชมพรรณไม้ที่หายาก (เช่น กุหลาบพันปีที่ดอยอินทนนท์) หรือแม้กระทั่งการชมวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมชาวเขา เป็นต้น

2) การศึกษาและเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ถึงรายละเอียดของสัตว์ป่า พรรณไม้ หรือลักษณะของระบบนิเวศ ประเด็นด้านการศึกษานี้สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายระดับ ขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ตั้งแต่การชมเพื่อ

ความเปลี่ยนแปลงจนถึงการศึกษาในรายละเอียด นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติได้ด้วยวิธีง่าย ๆ เช่น ในระดับต้นนักท่องเที่ยวสามารถดูพฤติกรรมของสัตว์ป่า การฟังเสียงธรรมชาติ การดมกลิ่นดอกไม้ ในระดับที่สูงขึ้นนักท่องเที่ยวอาจเรียนรู้ข้อมูลจากการถามมัคคุเทศก์ การบรรยายหรือการหาเอกสารมาอ่านเพิ่มเติม และในระดับที่สูงขึ้นนักท่องเที่ยวอาจเรียนรู้ที่เกี่ยวกับธรรมชาติด้วยการใช้เวลา ณ สถานที่แห่งนั้นนานขึ้น เพื่อศึกษาค้นคว้า แม้กระทั่งการทำวิจัย

3) การไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมหรือการอนุรักษ์ระบบนิเวศ หมายถึง การที่กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องไม่ทำลายสภาพแวดล้อม หรือสร้างมลพิษในระดับที่เกินกว่าความสามารถที่ธรรมชาติจะรับได้ เช่น การก่อสร้างอาคารถาวรที่อาจทำลายทัศนียภาพ ปริมาณขยะมูลฝอยที่ไม่มีการจัดเก็บให้เรียบร้อยหรือแม้กระทั่งความแออัดจากจำนวนนักท่องเที่ยว ที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้จำเป็นต้องมีการควบคุมเพื่อมิให้เป็นการทำลายแหล่งท่องเที่ยว มิฉะนั้นจะนำมาซึ่งความสูญเสียต่อทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และในที่สุดก็จะทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวเองต้องประสบกับความหายนะ นอกจากนี้แล้ว ควรจะมีวิธีที่จะนำรายได้บางส่วนจากการท่องเที่ยวมาใช้ในการอนุรักษ์ เช่น รายได้จากการเก็บค่าเข้าชมหรือรายได้จากการเก็บภาษีท่องเที่ยว

4) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่เป็นเรื่องที่ประเทศไทยยังมิได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3 ประการ คือหนึ่ง เนื่องจากความยากจนในชนบทเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนต้องอาศัยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าที่ทำกินหรือการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารหรือนำมาขายเพื่อเป็นรายได้เสริม เมื่อเป็นเช่นนี้ หากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถสร้างงานให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ ก็จะช่วยให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และจะช่วยลดความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ สองการให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม นอกจากจะเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมีได้มองว่าทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นสมบัติของนักธุรกิจที่ประกอบกิจการท่องเที่ยวที่เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว การแบ่งปันผลประโยชน์ส่วนหนึ่งกลับสู่ท้องถิ่นด้วยการจ้างงาน ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าประชาชนท้องถิ่นก็ยังได้รับประโยชน์จากธรรมชาตินั้นอยู่แต่แทนที่จะเป็นในรูปของการทำลาย ก็เปลี่ยนเป็นการให้นักท่องเที่ยวเข้าชมแทน ในหลายกรณีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการให้นักท่องเที่ยวเข้าชม จะทำรายได้ให้มากกว่าการนำทรัพยากรธรรมชาติใช้ในรูปแบบอื่น เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร หรือการล่าสัตว์ป่าเพื่อนำมาขาย ประการสุดท้าย การเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นมีงานทำในกิจการท่องเที่ยวจะเป็นการช่วยสนับสนุนอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านไปในตัว เช่น การแสดงพื้นบ้านหรือการขายสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อเป็นรายได้เสริม ซึ่งเป็นการอนุรักษ์งานฝีมือท้องถิ่นไปในตัว

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ “การท่องเที่ยวที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน” โดยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในที่นี้ยังหมายความครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ส่วนคำว่า การรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้นหมายถึง การบั่นผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ภาพ 1 แผนภูมิแสดงตัวแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน
ที่มา : ลีศึก ฤทธิเนติกุล และคณะ (2544: 29)

ในส่วนของการท่องเที่ยวในประเทศไทยมีหน่วยงานหลักด้านการท่องเที่ยวคือ กรมการท่องเที่ยว (2553) ซึ่งได้รายงานไว้ใน <http://www.tourism.go.th/2010/th/home/index.php> (เข้าถึงเมื่อ 25 กันยายน 2553) ว่าปัจจุบันในปีพ.ศ. 2553 (มกราคม-สิงหาคม 2553) มีนักท่องเที่ยวต่างชาติ

เดินทางทุกด่านจำนวน 10,018,262 คน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2552 ร้อยละ 11.16 ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวของไทยมีความเจริญเฟื่องฟูรุดหน้ามาตามลำดับ เป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียน มีมูลค่านับแสนล้านบาท ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่ในด้านตรงกันข้าม การเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวลดถอยลง การจัดการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม

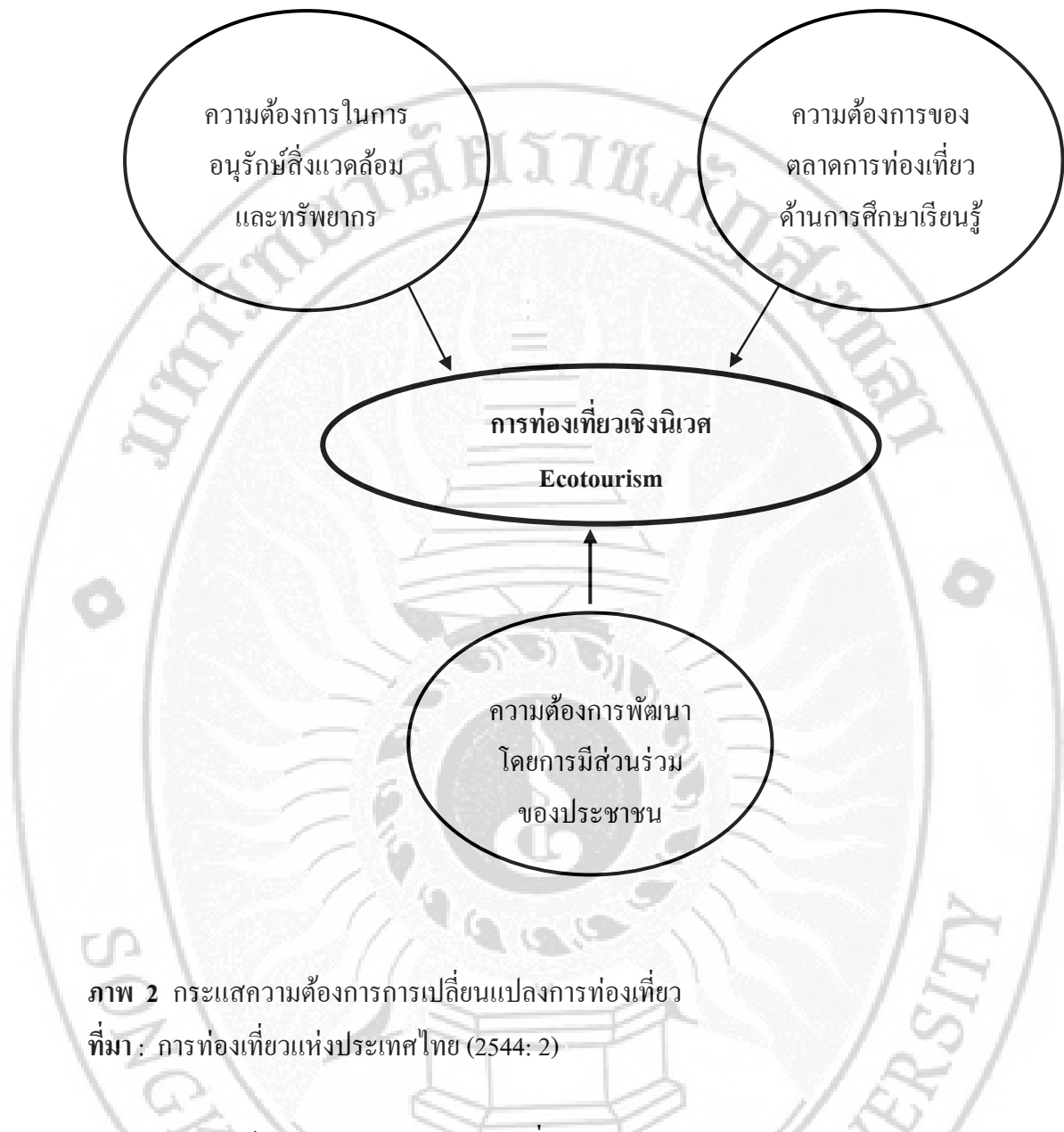
การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ประสานการพัฒนากับการอนุรักษ์นั้น ได้มีความพยายามมาโดยตลอดด้วยการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาที่ดำเนินการอย่างรอบคอบตรงตามหลักวิชาการ แต่ในการดำเนินการที่ผ่านมาแนวทางต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยสาเหตุหลายประการ สาเหตุประการหนึ่งคือ ความสับสนในการพัฒนาระหว่างความต้องการทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์และการขาดการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และกระแสของโลกที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

- 1) กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- 2) กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษาเรียนรู้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- 3) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากพลัง 3 กระแสนี้ จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ นั่นคือ การท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism) หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกรอบและโครงสร้างเล็ก ๆ รวมกัน แล้วสามารถนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (All tourism should be sustainable tourism: Dowling, 1995)

สรุปได้ว่านักวิชาการจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก (PATA) องค์กรการท่องเที่ยวโลก (WTO) และนักวิชาการในอุตสาหกรรมทั้งจากยุโรป สหรัฐอเมริกา ต่างให้คำจำกัดความของ Ecotourism บนพื้นฐานองค์ประกอบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural – based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental education based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community based participation)

ภาพ 2 กระแสความต้องการการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยว
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544: 2)

1.2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

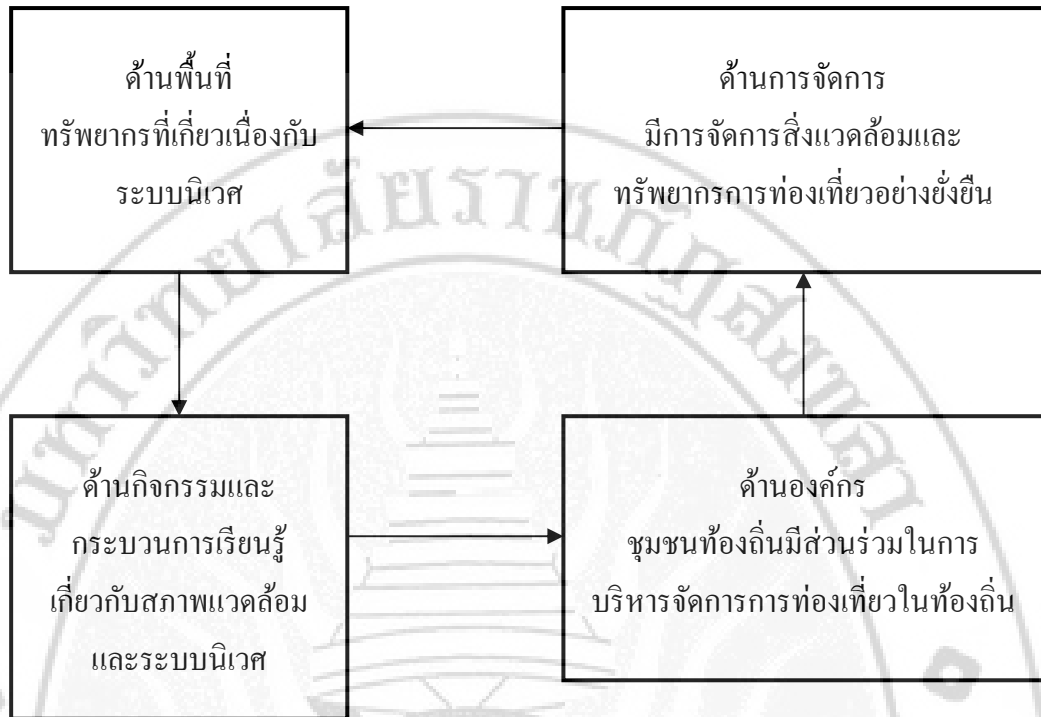
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกล่าวถึงองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 : 3-7)

1.2.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or authentic or endemic or unique) ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco - system) ในพื้นที่นั้น ๆ ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature - based tourism)

1.2.2 องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

1.2.3 องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องจึงเป็น การท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education-based tourism)

1.2.4 องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or people participation) ที่มีส่วนร่วมการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยก กระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้ว ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation – based tourism)

ภาพ 3 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544: 3)

สรุปได้ว่าหากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์จะลดน้อยลง จนอาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ

ลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ (Ecosystem) มีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับความสนใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการพัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ในการเอาชนะธรรมชาติ (ที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ไว้) แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติหรือแบบประเพณีนิยม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลักและเน้นการส่งเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่สิ่งตรงข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคณะใหญ่ (Mass tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกันหรือมากกว่านักท่องเที่ยวคณะใหญ่หากปราศจากการจัดการที่ดีก็สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นจึงมีการจัดการกับการท่องเที่ยวคณะใหญ่ในทิศทางและภายใต้

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจัดเป็น Mass ecotourism ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นการจัดการที่ง่าย ๆ ราคาถูก หรือเป็นเพียงการมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดี การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญในการศึกษาและสร้างจิตสำนึกมากกว่าการให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีการประสานความเข้าใจกันอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการ

สรุปได้ว่าจากแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยนี้ ผู้วิจัยได้นำความรู้มา กำหนดนิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ว่าหมายถึง “รูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่งทุกประเภทอย่างมีความรับผิดชอบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา และชื่นชมกับธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น บนพื้นฐานของการให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม สร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่นและสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน”

2. กฎหมาย นโยบายและแผนพัฒนาภาครัฐเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ภายใต้ความต้องการในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และคลื่นกระแสหลักของโลกที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ ผ่านทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการให้ความรู้ การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สำหรับประเทศไทย กระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเริ่มได้รับการสนใจมากขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ ในปี 2540 จากกระแสของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้มีการประสานเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยการจัดตั้งสมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (สทอ.) (Thai Ecotourism and Adventure Travel Association) ขึ้น เพื่อบำรุงงานการท่องเที่ยวในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยได้เริ่มมีการกำหนดมาตรฐานและแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การดำน้ำ การดูนก

การปีนเขา อีกทั้งยังให้ความรู้และความช่วยเหลือแก่มัคคุเทศก์ ผู้นำเที่ยว บริษัททัวร์ ให้สามารถดำเนินการนำเที่ยวเชิงนิเวศให้เข้าสู่มาตรฐานที่สมาคมกำหนด

นอกจากนี้ในกฎหมายมาตรา 289 และมาตรา 290 หมวด 9 ว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เรื่อง ทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรม ไว้อย่างชัดเจน

ในปี 2541 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ทำการจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ โดยมีหน้าที่หลักในการศึกษา วิจัย เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม การปลูกจิตสำนึกด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของประชาชน และการประชาสัมพันธ์ร่วมไปถึงการบริการต่างๆ เพื่อนำไปร่างเป็น “แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการตั้งสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นส่วนราชการระดับกรม สังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 5 หมวด 5 ตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม 2545

ส่วนแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติเป็นแผน 5 ปี เริ่มตั้งแต่ปี 2545 - 2549 ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ซึ่งแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติฉบับนี้ประกอบด้วย 14 แผน และ 37 โครงการ ที่ใช้รายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อที่จะให้ประสบความสำเร็จตามนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย ซึ่งแผนการปฏิบัติการฉบับนี้จะประกอบไปด้วยนโยบายหลักๆ ทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ 6 นโยบาย ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2546 สืบค้นจาก <http://www.ecotour.in/th/thai.files/th02.homeframe.html> เมื่อ 22 สิงหาคม 2552)

- 1) นโยบายในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
- 2) นโยบายการให้การศึกษาและสร้างความตื่นตัวแก่สาธารณชน
- 3) นโยบายการสร้างการร่วมมือระหว่างประชาชนในท้องถิ่น
- 4) นโยบายการส่งเสริมการตลาดและการจัดรายการทัวร์
- 5) นโยบายการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและการให้บริการสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 6) นโยบายการส่งเสริมและสนับสนุนการลงทุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ต่อมารัฐบาลได้ผลักดันให้มีการจัดตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่มีหน่วยงานในระดับกระทรวงรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยว การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยจึงมีความชัดเจนขึ้น

หลังจากที่มีการโอนหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทย ไปให้สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแล้วสำนักงานพัฒนา การท่องเที่ยวได้มีการทบทวนแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีอยู่ และได้ผลักดันเพิ่มเติมให้เกิด ยุทธศาสตร์การพัฒนารท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พ.ศ. 2548 - 2549 โดยในปี 2548 สถาบันวิจัยสภาวะ แวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เสนอคู่มือการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตาม โครงการศึกษาและกำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กรมการท่องเที่ยว, 2553 สืบค้นจาก <http://www.tourism.go.th/2010/upload/news/files/> เมื่อ 25 กันยายน 2553) ได้กำหนด ดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 4 ด้าน คือ

1. ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน
3. การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ทั้งนี้แผนยุทธศาสตร์ฉบับนี้จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดย อาศัยข้อมูลจากนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติและแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แห่งชาติปี พ.ศ. 2545 - 2549 เป็นแนวทางในการยกร่าง ประกอบกับประมวลข้อมูลจากสถานการณ์ ปัจจุบันทั้งเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนารท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด รวมทั้ง รับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง สำหรับประเทศไทยด้วยเป้าหมายที่สำคัญที่ต้องการ ให้ประเทศของเราเป็นแหล่งท่องเที่ยวจุดหมายปลายทางที่มีคุณภาพ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานสากล แผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เสนอมา หากมีการปฏิบัติอย่างจริงจังก็จะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

2.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

ยุทธศาสตร์การพัฒนามาตรฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคง ของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ, 2549 สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2553 จาก <http://www.nesdb.go.th>.)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จะเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับทิศทางการพัฒนาให้กลับมาสู่ รากฐานที่เป็นจุดเด่นและเป็นศักยภาพที่แท้จริงของคนในสังคม อันเป็นที่มาของข้อเสนอยุทธศาสตร์ การพัฒนามาตรฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม โดยมุ่งหวังว่าทิศทางการพัฒนาดังกล่าว จะช่วยปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เกิดความ สมดุลมากขึ้น สร้างโอกาสการพัฒนาที่เปิดกว้างหลากหลายให้สังคมและชุมชน ตามเงื่อนไข

สภาพแวดล้อม สักยภาพและภูมิปัญญาของคนในสังคม และคาดหวังว่า แนวทางการพัฒนาตาม ยุทธศาสตร์บนฐานความหลากหลายทางชีวภาพจะกระจายผลประโยชน์จาก การพัฒนาสู่คนส่วนใหญ่ของประเทศ นำไปสู่ความพอเพียง พึ่งตนเองได้ และความสุขที่ยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ดังนี้

- 1) เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพและยกระดับการสร้างความคุ้มค่า และคุณภาพชีวิตของประชาชน
- 2) เพื่อเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นฐานการพัฒนาประเทศที่มั่นคง สมดุลและยั่งยืน
- 3) เพื่อปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ไปสู่การพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพในระยะยาว

2.1.1 หลักการและแนวทางการพัฒนา

หลักการสำคัญที่ใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนา (คณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2553 จาก <http://www.nesdb.go.th>) ประการแรก คือ ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและควบคุมดูแลคุณภาพ สิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังโดยต่อเนื่อง ประการที่สอง จะต้องระมัดระวังการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ การดำรงชีวิตของคนในชุมชน การสร้างกิจกรรมและการผลิตทางเศรษฐกิจ ให้เป็นไปอย่างรู้คุณค่าโดยการมีส่วนร่วมของผู้ได้รับผลประโยชน์และผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้ ทรัพยากร ประการที่สาม คือ การนำจุดเด่นและโอกาสของประเทศ คือ ทรัพยากรความหลากหลาย ทางชีวภาพมาสร้างกระบวนการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล ด้วยการวางรากฐานการปรับโครงสร้าง เศรษฐกิจที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ผสมผสานให้เกิดพลังร่วมระหว่างทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทาง สังคมและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และประการสุดท้าย คือ การบริหารจัดการความ จัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยสันติ โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

- 1) **การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ** เพื่อรักษาสมดุล ระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ การป้องกันความเสียหายของระบบนิเวศที่ไม่สามารถ ฟื้นคืนกลับมาได้ กรอบการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงข้อจำกัดและขีดความสามารถในการรองรับของ ระบบนิเวศ ดูแลฟื้นฟู ดิน ลุ่มน้ำ ป่าไม้ ชายฝั่งทะเล และความหลากหลายทางชีวภาพ โดย ปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการให้มีลักษณะการกระจายอำนาจ ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนและการมี ส่วนร่วม สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร ส่งเสริมภูมิปัญญาและชุมชน ท้องถิ่น ให้ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า มีจิตสำนึกเชิงอนุรักษ์ และให้ชุมชนและองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการดูแลรักษาฐานทรัพยากรอย่างจริงจัง

2) การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน

เริ่มจากการปรับแนวคิดและทิศทางการกำหนดนโยบายสาธารณสุขของรัฐเพื่อส่งเสริมให้เกิดการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการจัดการด้านอุปสงค์ โดยปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต ทั้งในภาคอุตสาหกรรม เกษตร ลดการใช้พลังงาน และลดปริมาณของเสีย ด้วยกระบวนการผลิตที่สะอาดและปลอดภัยต่อสุขภาพ ควบคู่ไปกับการปรับพฤติกรรมการบริโภคของคนในสังคม ให้มุ่งสู่ความพอเพียงและความยั่งยืนมากขึ้น การสร้างตลาดรองรับสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีการจัดการมลพิษอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคุมมลพิษที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ทั้งขยะ น้ำเสีย อากาศเสีย และของเสียอันตราย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและสังคมที่อยู่ดีมีสุขตลอดไป

3) การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้

หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญ การพัฒนาจะต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน คือ เริ่มต้นการสร้างองค์ความรู้และภูมิคุ้มกัน พร้อมทั้งป้องกันการคุกคามจากภายนอก เมื่อมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง แล้วจึงขยายโอกาสสร้างเครือข่าย ยกระดับภูมิปัญญาและการผลิต พัฒนานวัตกรรม จนสามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจระดับประเทศและการส่งออกได้ตามศักยภาพที่แท้จริง โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จะเป็นการวางพื้นฐาน เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพในระยะยาว ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความหลากหลายทางชีวภาพที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชน โดยเฉพาะเรื่องการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและสุขภาพ จนถึงการส่งเสริมการผลิตที่อยู่บนฐานความรู้ ภูมิปัญญา และความสามารถในการจัดการของชุมชน โดยมีนโยบายการเสริมสร้างสุขภาพ การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชน เป็นเงื่อนไขสนับสนุนสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ บริการสุขภาพ การแพทย์แผนไทย อาหาร เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น

4) การบริหารจัดการองค์ความรู้ เป็นการสร้างพื้นฐานในการพัฒนาทั้งในด้าน

การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ โดยอาศัยพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับความรู้นวัตกรรมใหม่ นำไปสู่การยกระดับความสามารถ สร้างองค์ความรู้ เพื่อการนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการดูแลสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

สำหรับบทบาทภาคีการพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จะต้องยอมรับและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอน การสร้างองค์ความรู้และ

กระบวนการเรียนรู้ การสนับสนุนสิทธิในการเข้าถึงและคุ้มครองทรัพยากรของชุมชน การสร้างความสมดุลในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้านการสร้างมูลค่าและคุณค่าจากทรัพยากรด้วยการยกระดับ ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนแบ่งปันผลประโยชน์ให้เป็นที่ยอมรับ รวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่า จากนโยบายและแผนพัฒนา สะท้อนว่ารัฐบาลมองเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก และช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้น โดยเน้นเป็นการท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นหลัก นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้กำหนดวันหยุดเพิ่มขึ้นในช่วงปีใหม่ พ.ศ. 2552 เพื่อเป็นมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยว หลังจากเกิดเหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองจนทำให้การท่องเที่ยวได้รับผลกระทบไปด้วย อย่างไรก็ตามเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้กำหนดนโยบายและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น

2.2 นโยบายหลัก วัตถุประสงค์ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงนโยบายหลัก และวัตถุประสงค์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรายละเอียดมีดังนี้

2.2.1 นโยบายหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544: 7) ได้อธิบายถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ต้องมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงกำหนดให้มีนโยบายหลักดังนี้

- 1) ต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมแท้ไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกกระทบและฟื้นตัวได้ยาก
- 2) ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ การจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม
- 3) ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจและการมีรายได้เพียงอย่างเดียว
- 4) ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริหาร การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5) ให้ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นอันดับต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่าง ๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการที่เหมาะสม

6) นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่าง ๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7) สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8) มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือนและสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคุมไปด้วย

9) จัดทำแนวทางปฏิบัติหรือคู่มือการจัดการแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10) จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

2.2.2 วัตถุประสงค์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544: 13) ได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์ที่จะตอบรับความต้องการของประเทศโดยรวม ในอันที่จะเสริมให้การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบ เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ให้คนเป็นจุดมุ่งหมายหลัก ดังนั้นจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1) เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยา ให้เป็นแหล่งเสริมสร้างจิตสำนึกและพัฒนาคนที่เกี่ยวข้องในระบบให้มีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศ

2) เพื่อให้มีรูปแบบวิธีการ กิจกรรม และมาตรการในการจัดการการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและสังคม ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟู พัฒนาแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ

3) เพื่อให้มีการบริการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับรูปแบบการท่องเที่ยว มีมาตรฐานมีเอกลักษณ์และมีการจัดการที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม

4) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการจัดการอย่างเป็นระบบ ประสานสอดคล้องและร่วมมือกันระหว่างองค์กรของรัฐ ผู้ประกอบการ องค์กรพัฒนาประชาชน และประชาชนท้องถิ่นอย่างจริงจังและจริงใจ

5) เพื่อรองรับและกระตุ้นการขยายตัวของนักท่องเที่ยวนานาชาติเข้าสู่ประเทศไทยและนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางภายในประเทศ โดยใช้รูปแบบการท่องเที่ยวนี้เป็นเป้าหมายอันจะนำมาซึ่งนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีช่วงเวลาพำนักนานขึ้นและใช้จ่ายเงินมากขึ้น

6) เพื่อตอบสนองนโยบายการกระจายรายได้ และการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น อันจะเป็นการกำบังการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรมจากภายนอกให้มากที่สุด

7) เพื่อพัฒนาโครงข่ายการเดินทางในประเทศไทยให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ดีและเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

8) เพื่อให้มีการใช้มาตรการทางกฎหมายเสริมมาตรการด้านการส่งเสริมสนับสนุนอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

9) เพื่อส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภูมิภาคอาเซียนและอินโดจีน

สรุปแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้น การรับผิดชอบต่อพื้นที่ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยวอื่นเป็นเจ้าของพื้นที่ด้วย เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น นอกจากจะหมายถึงการท่องเที่ยวอย่างอนุรักษ์แล้ว ส่วนหนึ่งยังส่งผลให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้อง โดยไม่จำเป็นว่า จะต้องเป็นผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีเป้าหมายเรื่องการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศสูงสุด เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable tourism development) อันหมายถึง การบริหารจัดการด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ โดยการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอันมีคุณค่าอย่างรอบคอบและชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมได้ในระยะยาวนานที่สุด เกิดปัญหาผลกระทบน้อยที่สุด ขณะเดียวกันคุณภาพของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจะต้องดีขึ้น แม้ว่ามีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ก็ตาม

หลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมี 10 หลักการ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2546 สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 255 2 จาก <http://www.ecotour.in/th/thai.files/th02.homeframe.html>) คือ

1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using resource sustainable) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดีให้คุ้มค่า ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว
2. การลดการบริโภคที่มากเกินไป (Reducing overconsumption and waste) การลดการบริโภคที่มากเกินไปและการลดของเสีย จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining diversity) การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning) การประสานงานพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจะช่วยขยายศักยภาพทางการท่องเที่ยวในระยะยาว
5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting local economy) การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัดแต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย
6. การมีส่วนร่วมเต็มที่ของท้องถิ่น ในสาขาการท่องเที่ยว (Involving local communities) การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวมแต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย
7. การปรึกษาหารือกับอย่างสม่ำเสมอ (Consulting stakeholders and the public) การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องและมีส่วนได้ส่วนเสียหรือผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน
8. การฝึกอบรมบุคลากร (Training staff) การฝึกอบรมบุคลากร โดยสอดคล้องแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับจะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว
9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล (Marketing tourism responsibly) การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูลมีผลทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวจะช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10. การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ (Undertaking research)
การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์
ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและนักลงทุน

2.4 มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกฎหมายที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการห้ามกระทำการบางอย่างในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางธรรมชาติ การควบคุม การสนับสนุน การพัฒนาในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บทลงโทษในกรณีฝ่าฝืน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม กฎหมายในลักษณะนี้ได้มีการบัญญัติไว้มากมายหลายฉบับการศึกษาในส่วนนี้จะแบ่งหัวข้อเพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งปรากฏอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ โดยจะศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นดังต่อไปนี้ (สาทิพย์ โพธิ์ศรี, 2549: 14)

2.4.1 มาตรการทางกฎหมายในการดูแลและคุ้มครองแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การคุ้มครอง หมายถึง การป้องกันหรือดูแลรักษาเพื่อมิให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศถูกทำลายหรือเพื่อมิให้ถูกทำลายเพิ่มขึ้น มาตรการในการคุ้มครองจะเน้นถึงการการกระทำของมนุษย์ เพราะสามารถใช้กฎหมายและระเบียบต่างๆ ตลอดจนกฎหมายมาเป็นองค์ประกอบในการกำหนดเป็นมาตรการได้ ซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่สำคัญดังนี้(สาทิพย์ โพธิ์ศรี, 2549: 14-27)

1) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองรักษาทรัพยากร ธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า ตลอดจนทัศนียภาพ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ทะเล ป่า ถ้าให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิม มิให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป เมื่อรัฐบาลเห็นสมควรกำหนดบริเวณที่ดินแห่งใดที่มีสภาพธรรมชาติเป็นที่น่าสนใจ ให้คงสภาพอยู่ในธรรมชาติเดิม เพื่อสงวนไว้ใช้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาและความรื่นรมย์ของประชาชน ก็ให้มีอำนาจกระทำโดยประกาศในพระราชกฤษฎีกา และมีแผนที่แสดงแนวเขตของบริเวณนั้นด้วย การขยายหรือเพิกถอนอุทยานแห่งชาติไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ให้กระทำโดยการประกาศในพระราชกฤษฎีกาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ให้มีหลักเขต และป้ายหรือเครื่องหมายอื่นแสดงเขตอุทยานแห่งชาติไว้ตามสมควร เพื่อให้ประชาชนได้ทราบ และเป็นการป้องกันการบุกรุกเขตดังกล่าว

2) พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

พระราชบัญญัติฉบับนี้ปรับปรุงมาจากพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ. 2481 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้มิให้ดำรงอยู่ภายใต้การควบคุมและการจัดการ

โดยรัฐในเบื้องต้นจะให้อำนาจแก่องค์กรของรัฐกำหนดพื้นที่ที่ต้องการสงวนด้วยการนำมาประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ แล้วกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้มีอำนาจในการดูแลรักษา กระนั้นก็ตามภายในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติก็ยังมีโอกาสให้มีการใช้ประโยชน์ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ด้วยการอนุมัติอนุญาตขององค์กรรัฐ ไม่ว่าจะเป็นไม้หวงห้าม การเก็บหาของป่า การทำกินภายในเขตป่าสงวน

3) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสัตว์ป่าและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่าฉบับปัจจุบันมีการอนุญาตให้ภาคเอกชนดำเนินการสวนสัตว์สาธารณะได้ เพาะพันธุ์สัตว์ป่าคุ้มครองบางชนิดได้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และขยายพันธุ์สัตว์ที่มีจำนวนน้อยและใกล้สูญพันธุ์ให้มีจำนวนมากขึ้นและเป็นการเสริมรายได้ของประชาชน แต่ไม่มีผลกระทบที่จะทำให้สถานการณ์การสูญพันธุ์เพิ่มขึ้นมีการควบคุมการค้าสัตว์ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ซึ่งจะเป็นพื้นที่ที่มุ่งให้สัตว์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัย การทำประโยชน์ใด ๆ ทั้งของหน่วยงานรัฐและเอกชนในพื้นที่จะถูกจำกัดไว้อย่างค่อนข้างมาก นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มโทษต่อการกระทำความผิดให้สูงขึ้น

4) พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484

เป็นพระราชบัญญัติที่มีเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับป่าไม้อย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่การกำหนดที่ดินที่จะเป็นพื้นที่ป่า การควบคุมไม้หวงห้าม การแปรรูปไม้หวงห้าม การตั้งโรงงานค้าไม้แปรรูป การทำสิ่งประดิษฐ์จากไม้หวงห้าม การนำไม้และของป่าเคลื่อนที่ ฯลฯ พระราชบัญญัติป่าไม้ให้อำนาจในการควบคุมขององค์กรรัฐในพื้นที่ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง เริ่มจากการนิยามพื้นที่ “ป่า” ให้มีความหมายถึงที่ดินที่ยังไม่มีบุคคลใดได้มาตามกฎหมาย การกระทำที่ขัดต่อพระราชบัญญัติของพระราชบัญญัติป่าไม้ที่ได้กระทำลงพื้นที่ซึ่งยังไม่มีเอกชนได้สิทธิมาตามกฎหมายก็เป็นการกระทำที่เป็นความผิดตามพระราชบัญญัตินี้

นอกจากการควบคุมในเชิงพื้นที่แล้วพระราชบัญญัติป่าไม้ยังควบคุมไปถึงต้นไม้ และการทำประโยชน์จากไม้ในรูปแบบต่าง ๆ พระราชบัญญัติป่าไม้เป็นกฎหมายสำคัญที่หน่วยงานรัฐใช้เป็นเครื่องมือในการดูแลป่าไม้และในกรณีที่เป็นการกระทำความผิดตามกฎหมายเฉพาะอื่น ๆ เช่น พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ หรือพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ การกระทำความผิดกล่าวก็เป็นความผิดตามกฎหมายนั้นควบคู่ไปอีกด้วย

เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวอาจทับซ้อนกับเขต “ป่าสงวนแห่งชาติ” ตามมาตรการทาง

กฎหมายที่ใช้คุ้มครองดูแลก็พบว่าในเขตพื้นที่ดังกล่าวมีมาตรการทางกฎหมายที่จำกัดการเข้าใช้ประโยชน์ของบุคคลได้ค่อนข้างเคร่งครัด

2.4.2 มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมการพัฒนาในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การควบคุมในที่นี้ หมายถึง การควบคุมการกระทำของมนุษย์เพื่อหยุดยั้งหรือระงับ การกระทำบางอย่างที่อาจจะก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น อุทยานแห่งชาติเขตนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า ถูกตั้งขึ้นมาเพื่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมและในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในลักษณะที่ไม่เป็นการทำลายหรือทำให้สภาพธรรมชาติเสียหาย การควบคุมกิจกรรมและการใช้ประโยชน์ที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญ ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวมีมาตรการทางกฎหมายที่เข้มงวดในการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นในทางนันทนาการหรือการประกอบธุรกิจ ดังเช่น ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ มาตรา 16 บัญญัติไว้ว่า (สาทิพย์โพธิ์ศรี, 2549: 14-27)

“ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้ามมิให้บุคคลใด... (13) เข้าไปดำเนินการใดเพื่อหาผลประโยชน์ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่...”

นอกจากพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการควบคุมการพัฒนาในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ในมาตรา 46 ได้กำหนดให้มีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Environment Impact Assessment) หรือ EIA กำหนดให้ทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้มีการตรวจสอบตรวจทานให้รอบคอบก่อนการที่จะเริ่มดำเนินการกิจการใด ๆ จะต้องมีมาตรการป้องกันหรือแก้ไขผลกระทบที่อาจส่งผลเสียหายหรือเป็นอันตรายต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความสมดุลของระบบนิเวศอย่างรอบคอบที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ มาตรการนี้จึงเป็นมาตรการสำหรับการพัฒนา โดยให้พิจารณาถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development) มาปรับใช้

มาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัตินี้ได้ให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีอำนาจออกเป็นประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดประเภทและขนาดโครงการหรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชน ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต้องมีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในส่วนที่เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น อุทยานแห่งชาติ โครงการ หรือกิจการที่ต้องทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมีดังนี้ คือ

- 1) การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ หรืออ่างเก็บน้ำ ที่มีปริมาตรเก็บน้ำตั้งแต่ 1,000,000 ลูกบาศก์เมตรขึ้นไป หรือมีพื้นที่กักเก็บน้ำตั้งแต่ 15 ตารางกิโลเมตรขึ้นไป
- 2) โรงแรมหรือสถานที่พักตากอากาศที่มีจำนวนห้องพักตั้งแต่ 80 ห้องขึ้นไป ที่ตั้งอยู่หรือใกล้อุทยานแห่งชาติ
- 3) อาคารที่ตั้งอยู่ใกล้หรือในอุทยานแห่งชาติที่มีความสูงตั้งแต่ 23 เมตรขึ้นไป หรือมีพื้นที่รวมกันทุกชั้นหรือชั้นหนึ่งชั้นใดในหลังเดียวกันตั้งแต่ 10,000 ตารางเมตรขึ้นไป ซึ่งเป็นบริเวณที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- 4) ทางหลวงหรือถนนทุกขนาดในอุทยานแห่งชาติที่เทียบเท่าหรือสูงกว่ามาตรฐานต่ำสุดของทางหลวงชนบทขึ้นไป

นอกจากนี้ หากเป็นโครงการหรือกิจการในพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม เช่น อาคารที่อยู่อาศัยตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคารที่มีจำนวนห้องพักตั้งแต่ 10 ห้อง ถึง 79 ห้อง ซึ่งพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมนั้นจะอยู่ในเขตแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แต่มิได้อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ หรือพื้นที่ใกล้เคียง มาตรา 43 แห่งพระราชบัญญัตินี้ กำหนดให้มีการจัดทำรายงานผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น ก่อนที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมดังกล่าว มาตรการทางกฎหมายดังกล่าว เท่ากับเป็นการควบคุมการดำเนินงาน โครงการหรือกิจกรรมขนาดกลางและขนาดเล็กที่อาจจะส่งผลกระทบต่อทางลบนในพื้นที่ท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ประสานการพัฒนากับการอนุรักษ์ ได้มีความพยายามดำเนินการโดยตลอด โดยการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาภายใต้การพัฒนา แผนพัฒนาที่ดำเนินการอย่างรอบคอบตรงตามหลักวิชาการ โดยยึดหลักพัฒนาคู่อนุรักษ์ เพื่อพิทักษ์การท่องเที่ยวแบบใหม่ แต่ในการดำเนินการที่ผ่านมาแนวทางต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่สามารถปฏิบัติอย่างได้ผล ในการเสริมสร้างระบบการปกครองในการกระจายอำนาจให้กับชุมชนท้องถิ่นได้ปกครองตนเอง ได้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในแบบ อบต. มาตรา 68(12) ที่ให้อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลดำเนินการบริหารจัดการตามแผนงานการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพของพื้นที่ และเป็นการยอมรับแผนแม่บทการท่องเที่ยวของจังหวัดและระดับชาติต่อไป

2.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยว

จากคุณประโยชน์ที่มีผลดีต่อการช่วยพัฒนาดังกล่าวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จึงมุ่งมั่นใช้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือเสริมสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศไทยในมิติทาง

สังคม ควบคู่กับมิติทางเศรษฐกิจเสมอมาจนถึงปัจจุบันและต่อเนื่องในอนาคต จากความเป็นมาอย่างยาวนานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยเริ่มต้นตั้งแต่ในอดีต และมีการก่อตั้งหน่วยงานเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวใน พ.ศ. 2467 โดยพระดำริของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ครั้งทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการรถไฟ ได้มีการส่งเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองไทยไปเผยแพร่ในสหรัฐอเมริกา มีการจัดตั้งแผนกโฆษณาของการรถไฟขึ้นทำหน้าที่รับรองและให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาประเทศไทย รวมทั้งการโฆษณาเผยแพร่ประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศ จนกระทั่ง พ.ศ. 2492 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กรมโฆษณา การพิจารณาส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยจัดตั้ง “สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยว” ขึ้น และเพิ่มฐานะให้เทียบเท่ากอง และเปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานท่องเที่ยว” ในปีถัดมาและเมื่อมีการจัดตั้งสำนักงานการท่องเที่ยวเป็นองค์การอิสระและเรียกชื่อใหม่ว่า “องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” (อ.ส.ท.) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2546 สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2552 จาก <http://www.ecotour.in/th/thai.files/th02.homeframe.html>)

โดยพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2502 มีหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการขยายตัวใหญ่อย่างรวดเร็ว และสืบเนื่องจากการปรับระบบราชการใน พ.ศ. 2545 รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวและต้องการปรับโครงสร้างเพื่อความสะดวกในการพัฒนาการท่องเที่ยว จึงได้จัดตั้งกระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬาขึ้น โดยมีการแบ่งภาระหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการท่องเที่ยวและมอบหมายให้หน่วยงานต่าง ๆ มีหน้าที่รับผิดชอบ ดังนี้

1) สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว: สพท. (Office of Tourism Development) เป็นหน่วยงานราชการ ดูแลการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยว รวมทั้งธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ Web Site ที่สามารถติดต่อได้ <http://www.tourism.go.th>

2) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย: ททท. (Tourism Authority of Thailand) เป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ดูแลการบริการจัดการตลาดการท่องเที่ยวของประเทศไทย Web Site ที่สามารถติดต่อได้ <http://www.tourismthailand.org>

3) สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (Thailand Convention and Exhibition Bureau: TCEB) ซึ่งเป็นองค์การมหาชนดูแลเรื่องการจัดการประชุม การจัดนิทรรศการ รวมถึงการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล Web Site ที่สามารถติดต่อได้ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว <http://www.tourism.go.th> (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2546: 2 – 2)

จากหน่วยงานข้างต้นที่กล่าวมานั้น ถือเป็นหน่วยงานที่มีภาระหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวแต่เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนหลายส่วน จึงทำให้เกิด

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ตามมา ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ในระดับองค์กรภาคเอกชนที่ให้ความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เติบโตอย่างมีทิศทางและยั่งยืน องค์กรภาคเอกชนเหล่านี้มีรูปแบบของการรวมตัวลักษณะต่าง ๆ เช่น

- 1) สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว (Association of Thai Travel Agents – ATTA)
- 2) สมาคมไทยบริการท่องเที่ยว (Thai Travel Agents Association – TTAA)
- 3) สมาคมผู้ประกอบการนำเที่ยวไทย - สทท. (the Association of Thai Tour Operators – ATTO)
- 4) สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ-สมอ. (Professional tourist Guide Association – PGA)
- 5) สมาคมโรงแรมไทย (Thai Hotels Association – THA)
- 6) สมาคมภัตตาคารไทย (Thai Restaurant Association – TRA) เป็นต้น (พิมลจรรย์ นามวัฒน์, 2545: 124)

ด้านองค์กรในระดับท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังนี้

ตาราง 1 องค์กรในระดับท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

องค์กรที่เกี่ยวข้อง	ความเกี่ยวข้อง
1. กลุ่มจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชน	เป็นองค์กรหลักในการดำเนินการท่องเที่ยว
2. กลุ่มร้านค้า, ร้านขายของที่ระลึก	ได้ประโยชน์จากการขายสินค้า
3. กลุ่มยานพาหนะในท้องถิ่น เช่น รถสองแถว	ได้ประโยชน์จากการให้บริการ
4. รีสอร์ท	เป็นได้ทั้งความร่วมมือ เช่น การแนะนำทางเลือก ด้านที่พักและเป็นคู่แข่งกันในกรณีที่ชุมชน มีการให้บริการที่พักราคาใกล้เคียงกับที่รีสอร์ทบริการ
5. อุทยานแห่งชาติ	พื้นที่ซ้อนทับในความรับผิดชอบของทั้ง อุทยานและชุมชน
6. เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานในพื้นที่ เช่น พัฒนากร เกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ศูนย์ ชาวเขา	การพัฒนาชุมชนตามที่ได้รับมอบหมายจาก รัฐส่วนกลาง
7. องค์กรพัฒนาเอกชน	เป็นพี่เลี้ยงและปรึกษาในการพัฒนาชุมชน
8. องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.)	กฎระเบียบท้องถิ่น, งบประมาณสนับสนุน, ผู้นำชุมชน

ที่มา : พจนานุกรม, 2546: 105

จากองค์กรระดับชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าองค์กรบริหารส่วนตำบลมีบทบาทและมีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังนั้น หาก อบต. ทราบถึงบทบาทของตน ด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้น ๆ

ซึ่งจากข้อมูลนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้ให้สัมภาษณ์ที่ครอบคลุมตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนสถานศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทั้งกลุ่มจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชน กลุ่มร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก รีสอร์ท กลุ่มยานพาหนะในท้องถิ่น ตลอดจนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

2.6 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก

แนวทางการพัฒนาขององค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก เป็นการวางแผนงาน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในระดับอำเภอ ระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยองค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะหมากเป็นหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่จังหวัดพัทลุง ดังนั้น แนวทางการพัฒนาจึงเป็นการมองวิสัยทัศน์เช่นเดียวกับระดับจังหวัดซึ่งจังหวัดพัทลุงมีวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดจะต้องให้จังหวัดเป็นเมืองแห่งการผลิตสินค้าทางการเกษตร ส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รวมถึงการพัฒนาจังหวัดพัทลุงให้เป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม รวมไปถึงทางด้านเกษตรอีกด้วย นอกจากนี้การพัฒนาในเรื่องดังกล่าวแล้วยังมีการพัฒนาและส่งเสริมในเรื่องของการศึกษา การกีฬา การประกอบอาชีพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถจะช่วยให้จังหวัดพัทลุงพัฒนาไปสู่คำขวัญที่ว่า “เมืองลუნน่ายู่ ผู้คนน่ารัก” มาถึงแผนแนวทางการพัฒนาระดับอำเภอของอำเภอปากพะยูน เป็นแนวทางการพัฒนาระดับรองลงมาจากระดับจังหวัดซึ่งอำเภอปากพะยูนก็มีแนวทางในการพัฒนา คือ การพัฒนาอาชีพทางการเกษตรกรรม ให้เป็นไปตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองและเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาในระดับชุมชนเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ แนวทางการพัฒนาในเรื่องคุณภาพชีวิต การพัฒนาเส้นทางคมนาคม การพัฒนาส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาด้าน การป้องกันและการแก้ไขปัญหาเสพติด การพัฒนาให้ประชาชนในอำเภอรู้จักการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการเกษตร การป้องกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จากแนวทางการพัฒนาระดับจังหวัด ไปสู่แนวทางการพัฒนาระดับอำเภอ ไปสู่แนวทางการพัฒนาระดับตำบลซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาหรือแผนงานการพัฒนาระดับล่าง องค์กรบริหารส่วนตำบลเกาะหมากได้จัดทำแผนงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น แผนงานพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้

1. ประชาชนมีจิตสำนึกและตระหนักในการรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งบำบัดฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

2. เกิดความสมดุลในระบบนิเวศวิทยา

3. สนับสนุนให้มีการควบคุมและก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบการจัดเก็บและกำจัดขยะมูลฝอย โดยมีเป้าหมายในการดำเนินการต่าง ๆ คือ

3.1 การหามาตรการป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.2 การกระตุ้น เร่งเร้าราษฎรและเยาวชนให้รู้จักการบำรุงรักษาที่ดิน ป่าไม้ และแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค โดยมีแนวทางการดำเนินงาน คือ

3.2.1 การสร้างจิตสำนึกและตระหนักในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.2.2 การป้องกันการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.2.3 การบำบัดและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.2.4 การอนุรักษ์แหล่งน้ำและป่าไม้

3.2.5 การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลและมีการบำบัดน้ำเสียนอกจากนั้นยังมีแผนงานการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้

1) ประชาชนในตำบลเกาะหมากตระหนักและรับผิดชอบที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในตำบล

2) ประชาชนมีรายได้และเพิ่มพูนรายได้จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

เป้าหมาย
2.1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในตำบลเกาะหมาก จำนวน 4 แห่ง โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

ก. ส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์ถึงแหล่งท่องเที่ยวภายในตำบลเกาะหมาก

ข. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้มีศักยภาพที่ดีกว่าเดิม

ค. ส่งเสริมและสนับสนุนนักลงทุนให้มีการลงทุนอุตสาหกรรม

การท่องเที่ยว
ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากจึงได้มีการจัดทำแผนพัฒนาตำบลให้มีความสอดคล้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2547 และระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการวางแผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2541 องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากได้จัดทำแผนพัฒนาตำบลเกาะหมากประจำปี

พ.ศ. 2553 การดำเนินการตามแผนดังกล่าวต้องคำนึงถึงความต้องการของประชาชนในเขตพื้นที่ และต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ นโยบายของรัฐบาลและนโยบายของผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลด้วย

การพัฒนาท้องถิ่นตำบลเกาะหมากขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิดแก้ไขปัญหา ร่วมสร้าง ร่วมจัดทำและเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตำบลเกาะหมากในทุก ๆ ด้าน อันได้แก่ ด้านสังคมวัฒนธรรมด้านการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานของตำบล ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนตำบลเกาะหมาก ด้านการส่งเสริมในเรื่องเศรษฐกิจเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ฯลฯ การพัฒนาตำบลเกาะหมากโดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก รวมถึงองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรประชาชน ชาวบ้าน-โรงเรียน วัด-มัสยิด ร่วมมือในการป้องกัน แก้ไขปัญหา และหาแนวทางในการพัฒนากันอย่างจริงจัง ในการพัฒนาท้องถิ่นตำบลเกาะหมากขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ได้เน้นในเรื่องของการพัฒนาคนในชุมชนให้ เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาท้องถิ่นตำบลเกาะหมาก สนับสนุนในเรื่องการศึกษาของเด็กและเยาวชน ในตำบลเกาะหมากให้พร้อมที่จะพัฒนาตนเองและสังคมให้เป็นคนที่มีคุณภาพความสามารถ ประสิทธิภาพในการทำงานและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข โดยการพัฒนาด้านการศึกษาจะยึดกรอบแนวทาง ในการจัดระเบียบการศึกษา ในด้านอาชีพเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในท้องถิ่นและยัง จัดให้มีระบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลเกาะหมากตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช(องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก, 2549 สืบค้นเมื่อ 12 พฤศจิกายน 2553, จาก <http://www.khomak.go.th/vision.php>)

โดยสรุปจากการศึกษากฎหมาย นโยบาย และแผนพัฒนาภาครัฐเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 นโยบายหลัก วัตถุประสงค์ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มาตรการทางกฎหมาย เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีทั้งให้ ความคุ้มครองดูแลและควบคุมพื้นที่ การศึกษาถึงองค์ประกอบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลเกาะหมาก จะเห็นได้ว่า ข้อมูลใน ทูกระดับต่างสะท้อนถึงความสำคัญและความจำเป็นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างจิตสำนึก เน้นการพึ่งพาตนเอง ดึงศักยภาพทุกด้าน ของชุมชนในการรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งบำบัดฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศวิทยา นอกจากนั้นจากแนว

ทางการพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากพบว่าข้อมูลยังขาด ทิศทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชัดเจน ผู้วิจัยเห็นว่าทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องพึ่งพาอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติและการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องทำการค้นคว้าหาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเกาะหมากดังกล่าวโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม และใช้เกณฑ์การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นตัวชี้วัดมาเป็นฐานคิด

3. เทคนิคการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis)

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึง ความหมายของคำว่า SWOT และเทคนิคการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค รายละเอียดมีดังนี้

3.1 ความหมายของคำว่า SWOT

ลัดดา กรอท (Ladda Grote. 2553 สืบค้นจาก www.sut.ac.th/ist/coursesonline/204308/308unit%202-50.doc เข้าถึงเมื่อ 25 กันยายน 2553) ได้นิยาม SWOT ว่าเป็นวิธีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Environmental Analysis) หรือปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินธุรกิจหรือกิจกรรมขององค์กรทั้งด้านดีและไม่ดี เพื่อหา ศักยภาพ และความพร้อมขององค์กรซึ่งปัจจัยภายในของ SWOT Analysis คือ S - จุดแข็ง (strength) W - จุดอ่อน (weakness) ส่วนปัจจัยภายนอกองค์กร คือ O - โอกาส (opportunity) และ T - ภาวะคุกคาม (threat)

จารุวัตร กลิ่นอยู่ (2553:1) ได้นิยาม SWOT ว่าเป็นวิธีการหรือเครื่องมือในการวิเคราะห์องค์กรเพื่อการวางแผนในการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กรที่ส่วนใหญ่ใช้ในองค์กรภาคธุรกิจ เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในกิจการและลักษณะงานต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรภาครัฐ โดยเป็นคำย่อมาจากคำว่า S-Strengths, W-Weaknesses, O-Opportunities, T-Threats โดย

Strengths คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี

Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดี

Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร

Threats คือ อุปสรรค หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้

จากนิยามนี้อาจสรุปนิยาม SWOT โดยย่อ คือ การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ซึ่งเป็นปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการดำเนินงานขององค์กร โดยปัจจัยภายในได้แก่จุดอ่อน จุดแข็งขององค์กร ส่วนปัจจัยภายนอกคือองค์ประกอบอื่นที่มากกระทบหรือมีอิทธิพลซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้ง โอกาสและอุปสรรค

3.2 กรอบการวิเคราะห์ SWOT

ในการวิเคราะห์ SWOT การกำหนดเรื่อง หัวข้อ หรือประเด็น (Area) เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึง เพราะว่าการกำหนดประเด็นทำให้การวิเคราะห์และประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคได้ถูกต้องโดยเฉพาะการกำหนดประเด็นหลัก (Key area) ได้ถูกต้องจะทำให้การวิเคราะห์ถูกต้องยิ่งขึ้น

การกำหนดกรอบการวิเคราะห์ SWOT ใด ๆ ขึ้นอยู่กับลักษณะธุรกิจและธรรมชาติขององค์กรนั้น ๆ ในวงการธุรกิจเอกชนมีการคิดค้นกรอบการวิเคราะห์ SWOT ที่มีความหลากหลายรูปแบบ อาทิ

แมกมิลัน (MacMillan, 1986 สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2553 จาก <http://pirun.ku.ac.th/~b5003142/swo.ppt>) เสนอ 5 ประเด็นสำหรับกรอบการวิเคราะห์ SWOT คือ 1) เอกลักษณ์ขององค์กร 2) ขอบเขตปัจจุบันของธุรกิจ 3) แนวโน้มสภาพแวดล้อมที่จะเป็นโอกาสและอุปสรรค 4) โครงสร้างของธุรกิจ และ 5) รูปแบบการเติบโตที่คาดหวัง

3.3 ปัญหาในการทำกระบวนการวิเคราะห์ SWOT

การวิเคราะห์ SWOT ขององค์กรมีข้อที่ควรคำนึง 4 ประการ (Boseman et al., 1986 สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2553 จาก <http://pirun.ku.ac.th/~b5003142/swo.ppt>) คือ

1. องค์กรต้องกำหนดก่อนว่า องค์กรต้องการที่จะทำอะไร
2. การวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคต้องกระทำในช่วงเวลาขณะนั้น
3. องค์กรต้องกำหนดปัจจัยหลัก (Key success factors) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานให้ถูกต้อง
4. องค์กรต้องประเมินความสามารถของตนให้ถูกต้อง

นอกจากข้อที่ควรคำนึงแล้ว ยังมีปัญหาที่ควรระวัง (Goodstein et al., 1993 สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2553 จาก <http://pirun.ku.ac.th/~b5003142/swo.ppt>) ดังนี้

1. การระบุจุดอ่อนต้องกระทำอย่างซื่อสัตย์ และบางครั้งจุดอ่อนเฉพาะอย่างเป็นทางการเฉพาะบุคคล
2. การจัดการกับกลไกการป้องกันตนเองต้องกระทำอย่างรอบคอบ
3. แนวโน้มการขยายจุดแข็งที่เกินความเป็นจริง
4. ความใกล้ชิดกับสถานการณ์ทำให้มอง สถานการณ์ขององค์กรไม่ชัดเจน
5. การกำหนดบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูลต้องระบุให้ชัดเจน
6. ข้อมูลไม่เพียงพอ และข้อมูลสิ่งแวดล้อม ภายนอกเบี่ยงเบนนอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอกอาจเป็น โอกาสหรืออุปสรรคก็ได้

3.4 คุณลักษณะของกระบวนการวิเคราะห์ SWOT

คุณลักษณะของกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมทุกระดับ กระบวนการเรียนรู้ การใช้เหตุผล การใช้ข้อมูล การกระตุ้นให้คิดและเปิดเผยประเด็นที่ซ่อนเร้น และการเป็นเจ้าของและพันธสัญญา รายละเอียดมีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมทุกระดับ

ผู้นำหลักเป็นผู้ที่มีอิทธิพลและมีส่วนร่วมสูงสุดในการกำหนดกลยุทธ์ของกลุ่มผู้นำหลัก จะเป็นผู้คิดริเริ่มค้นหาปัจจัยตัดสินใจตลอดจนสามารถเสนอกลยุทธ์ทางเลือกได้

ส่วนผู้นำระดับรอง เช่น สมาชิกคณะกรรมการบริหาร และพนักงานที่มีความรับผิดชอบงานสูง มีส่วนร่วมระดับกลาง มักเป็นฝ่ายฟังอภิปรายบางจุดที่ตนไม่เห็นด้วย ไม่ใคร่มีความคิดริเริ่ม แต่ร่วมการตัดสินใจและเข้าร่วมตลอดกระบวนการวิเคราะห์ SWOT

2. กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการวิเคราะห์ SWOT เป็นเวทีการเรียนรู้ระหว่างผู้นำระดับต่าง ๆ 3 ลักษณะ คือ 1) ผู้นำหลักสามารถถ่ายทอดข้อมูลสู่ผู้นำระดับกลาง 2) ผู้นำระดับกลางได้เรียนรู้ประสบการณ์จากผู้นำหลักและ 3) ผู้นำทุกระดับ ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

กระบวนการเรียนรู้เกิดจากการที่ผู้เข้าร่วม ต้องคิดอย่างจริงจังต้องเสนอความคิดของตนต่อกลุ่ม ต้องอภิปรายโต้แย้ง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และที่สำคัญต้องตัดสินใจเลือกทิศทางและกลยุทธ์ของกลุ่ม

3. การใช้เหตุผล

กระบวนการวิเคราะห์ SWOT เป็นกระบวนการที่เป็นระบบซึ่งเอื้อให้เกิดการใช้เหตุผลในการคิดและตัดสินใจกำหนดกลยุทธ์ ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการ ผู้เข้าร่วมต้องใช้

ความคิดและอภิปรายถึงเหตุผลต่าง ๆ ในการตัดสินใจ ซึ่งทำให้เกิดความรอบคอบในการกำหนดกลยุทธ์ หลายครั้งที่กลุ่มมีการโต้แย้งอภิปราย และแบ่งเป็นฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้าน กระทบต้องใช้คะแนนเสียงเป็นตัวชี้ขาดการเลือกข้อสรุป

4. การใช้ข้อมูล

การใช้ข้อมูลเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการวิเคราะห์ SWOT หรืออาจกล่าวได้ว่า ผู้เข้าร่วมจะต้องใช้ข้อมูลในการวางแผนกลยุทธ์หากผู้เข้าร่วมมีข้อมูลน้อยหรือไม่มี กลยุทธ์ที่ได้จะมีพื้นฐานของความจริงของกลุ่ม โอกาสที่จะกำหนดกลยุทธ์ผิดพลาดเป็นไปได้มาก

5. การกระตุ้นให้คิดและเปิดเผยประเด็นที่ซ่อนเร้น

กระบวนการวิเคราะห์ SWOT อำนาจให้เกิดการคิดวิเคราะห์สูงเพราะผู้เข้าร่วมจะเป็นศูนย์กลางของกระบวนการ ผู้เข้าร่วมจะเป็นผู้กระทำต่าง ๆ ในแต่ละขั้นตอน หากผู้เข้าร่วมทำไม่ได้ในขั้นตอนใดก็ไม่สามารถข้ามไปได้ ดังนั้น กระบวนการวิเคราะห์ SWOT จึงเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความคิด การวิเคราะห์ และการอภิปรายโต้เถียงเพื่อบรรลุถึงการตัดสินใจร่วมกัน

6. การเป็นเจ้าของและพันธสัญญา

จากการที่ผู้เข้าร่วมเป็นผู้คิด วิเคราะห์ ใช้เหตุผล อภิปรายแลกเปลี่ยน จนกระทั่งนำไปสู่การตัดสินใจของเขาเองในการกำหนดภารกิจ วัตถุประสงค์ และกลยุทธ์ของกลุ่ม กระบวนการวิเคราะห์ SWOT จึงช่วยสร้างให้ผู้เข้าร่วมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนงานและเกิดความผูกพันต่อการนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ การเป็นเจ้าของที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนประการหนึ่ง คือ การเอ่ยถึงแผนโดยใช้คำว่า “แผนของเรา” ของผู้เข้าร่วม

3.5 เทคนิคที่ใช้ในกระบวนการวิเคราะห์ SWOT มี 6 ประการ คือ (นันทิยา หิตานูวัตร และ ณรงค์ หิตานูวัตร, 2545: 1-19)

1. การเขียนความคิดในกระดาษสี

เทคนิคการเขียนความคิดในกระดาษสีช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้คิดค้นกรอง และเป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนอภิปรายความคิดและขยายความคิดของผู้เข้าร่วมให้กว้างขวางขึ้นด้วย นอกจากนี้กระดาษสียังช่วยในการจัดกลุ่มความคิด และเคลื่อนย้ายจัดกลุ่มใหม่ได้

2. การกระตุ้นให้เกิดการอภิปราย

การกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมอภิปรายเป็นเทคนิคที่ช่วยให้เขากระตือรือร้นในการเข้าร่วมกระบวนการ การใช้คำถามเป็นเทคนิคที่ช่วยกระตุ้นให้เขาตอบ อาจต้องใช้คำถามนำบ้างเพื่อกระตุ้นให้คิด การเขียนข้อความหรือวาดภาพสิ่งที่เขาเสนอหรือพูดบนกระดานเป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่ช่วยทำให้การอภิปรายเกิดความต่อเนื่องขึ้นได้ หากปล่อยให้ผู้เข้าร่วมฟังเป็นเวลานาน จะเกิดความ

เมื่อหน่ายและว่างได้ บางครั้งอาจต้องแทรกกิจกรรมคลายเครียดบ้างเป็นระยะ ๆ ดังนั้น การกระตุ้นให้เกิดการอภิปรายเป็นเทคนิคที่สำคัญอย่างยิ่ง

3. การให้น้ำหนักเพื่อระบุปัจจัยหลัก

เทคนิคการให้น้ำหนักเป็นเทคนิคที่ช่วยระบุว่า จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค อันใดเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อองค์กร การให้น้ำหนักแต่ละชุดปัจจัยใช้วิธีการให้คะแนน โดยปัจจัยที่มีค่าคะแนนสูงจะเป็นปัจจัยหลักในแต่ละชุด

4. เทคนิคการจับคู่

การจับคู่ (SWOT matching) เป็นเทคนิคที่ดัดแปลงมาจาก งานของ David (1996) เทคนิคการจับคู่ใช้ในการสร้างกลยุทธ์ทางเลือก โดยใช้วิธีการจับคู่ที่ลู่ระหว่างปัจจัยจุดอ่อนและโอกาส จุดอ่อนและอุปสรรค จุดแข็งและโอกาส จุดแข็งและอุปสรรค ทั้งนี้ ในการจับคู่แต่ละครั้ง อาจจะใช้ปัจจัยหลายตัวก็ได้ หรือโดยตัวมันเองอาจไม่จับคู่กับตัวใดเลยก็ได้ จากการใช้เทคนิคนี้พบว่า กลยุทธ์ที่ได้มีความละเอียดและเป็นจุดเล็ก ๆ จึงต้องจัดกลุ่มกลยุทธ์ที่คล้ายกัน แล้วสังเคราะห์เป็นกลยุทธ์ทางเลือก

5. การจัดลำดับความสำคัญ

เทคนิคการจับคู่เปรียบเทียบแบบพบกันหมดช่วยในการจัดลำดับความสำคัญของกลยุทธ์ โดยเฉพาะเมื่อมีกลยุทธ์ที่ต้องการเปรียบเทียบจำนวนมาก เทคนิคการจับคู่เปรียบเทียบนี้จะช่วยให้การเปรียบเทียบกระทำได้ง่ายขึ้น

6. บรรยากาศผ่อนคลาย

การสร้างบรรยากาศผ่อนคลาย เป็นกันเอง และมีกิจกรรมคลายเครียด เป็นสิ่งจำเป็นมาก การพักผ่อนน้ำเย็น ชา กาแฟ ก็ช่วยให้ผู้เข้าร่วมผ่อนคลายได้ การเล่าเรื่องตลก หรือการพูดจาสนุกสนานช่วยทำให้บรรยากาศดีขึ้น

3.6 เงื่อนไขและข้อจำกัดของกระบวนการวิเคราะห์ SWOT มี 7 ประการ คือ

1. การตระหนักถึงความต้องการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญของผู้นำ

การตระหนักถึงความต้องการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญของผู้นำเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นสำหรับการทำกระบวนการวิเคราะห์ SWOT หากผู้นำของกลุ่มไม่มีความต้องการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนากลุ่มด้วยสาเหตุใดก็ตาม ผู้นำจะไม่ให้ความร่วมมือหรือไม่สนใจเท่าที่ควร การดำเนินกระบวนการวิเคราะห์ SWOT จะเป็นไปได้ยากและจะไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

2. ความสามารถการมองเห็นไกลของผู้นำและการเสริมข้อมูลจากวิทยากรภายนอก

ความสามารถมองเห็นไกลเป็นทั้งเงื่อนไขและขีดจำกัดของผู้เข้าร่วม จากการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมมีความตื่นตัวต่อการรับข้อมูลและการเรียนรู้เมื่อเปรียบเทียบกับชาวบ้านทั่ว ๆ ไป

เขาได้ไปศึกษาดูงานในที่ต่าง ๆ และเข้าร่วมการอบรมโดยการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ทำให้ผู้เข้าร่วมมีการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างจริงจัง และยอมรับการเปลี่ยนแปลงความคิดเป็นอันมาก ความสามารถเหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้การใช้กระบวนการวิเคราะห์ SWOT มีประสิทธิภาพ

3. ความสอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมชนบท

กระบวนการวิเคราะห์ SWOT ต้องถูกดัดแปลงให้มีความสอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมชนบทในด้านภาษา ช่วงเวลา สถานที่ สถานภาพหญิงชาย ความคุ้นเคย และความ เป็นอาชีพเกษตรกร ซึ่งบริบทเหล่านี้อาจกลายเป็นข้อจำกัดของกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ได้

4. ผู้เข้าร่วมและจำนวน

เพื่อให้กลยุทธ์ที่ได้มีผลในการปฏิบัติ ผู้เข้าร่วมควรเป็นผู้นำหลัก กรรมการบริหาร และผู้ปฏิบัติหลัก ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้เป็นตัวละครสำคัญในการทำงานให้กับกลุ่ม เงื่อนไขการเลือกบุคคลเป็นผู้เข้าร่วมจึงต้องอิงอยู่ในหลักการ “คนทำ คือคนกำหนด และคนกำหนด คือ คนทำ” ส่วนจำนวนผู้เข้าร่วมที่มีความเหมาะสมกับกระบวนการ SWOT งานวิจัยพบว่า จำนวน 10 – 15 คน เป็นจำนวนที่เหมาะสมเพราะกระบวนการ SWOT ต้องการการอภิปรายและการใช้ความคิด

5. การป้องกันตนเอง

ข้อจำกัดประการหนึ่งของกระบวนการ SWOT คือ ผู้เข้าร่วมจะมีการป้องกันตนเอง ลักษณะการป้องกันตนเองจะเป็นเงื่อนไขของกระบวนการ SWOT ที่ผู้เข้าร่วมต้องลดโอกาสการป้องกันตนเองให้น้อยที่สุด วิธีหนึ่งที่สามารถการป้องกันตนเองได้ คือ คนในกลุ่มหรือองค์กรเป็นผู้กระทำกระบวนการ SWOT เอง ซึ่งอาจทำให้กระบวนการ SWOT มีประสิทธิภาพมากขึ้น

6. ความยากซึ่งเกิดจากตัวกระบวนการ

กระบวนการ SWOT มีความยากในตัวของกระบวนการเอง ความยากนี้เป็นข้อจำกัดหนึ่ง ซึ่งผู้ดำเนินการต้องมีเทคนิคช่วยลดความยุ่งยาก ความยากของกระบวนการ SWOT ที่สำคัญมี 3 ประการ คือ

6.1 การค้นหาจุดอ่อนและจุดแข็งที่เป็นจริงและถูกต้องเป็นความยากประการแรก

6.2 การคาดการณ์โอกาสและอุปสรรคให้ได้ใกล้เคียงเป็นสิ่งที่ยากเช่นกัน

6.3 การจับคู่ระหว่างจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค เพื่อสร้างกลยุทธ์เป็น

สิ่งที่ยากที่สุด

7. ความต้องการทีมดำเนินการกระบวนการ วิเคราะห์ SWOT

ความต้องการทีมดำเนินการในการทำกระบวนการวิเคราะห์ SWOT สำหรับองค์กรธุรกิจชุมชนเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่ง โดยเฉพาะกระบวนการวิเคราะห์ SWOT เป็นกระบวนการที่มี

ความยากในตัวเองและเป็นสิ่งใหม่ การหาทีมดำเนินการกระบวนการวิเคราะห์ SWOT เป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง เพราะต้องจัดหาทีมให้เข้ากับธรรมชาติและบริบทขององค์กรธุรกิจชุมชน (นันทิยา หิตานูวัตร และณรงค์ หิตานูวัตร, 2545: 1-19)

4. กระบวนการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผลในกิจกรรม/โครงการของชุมชน เป็นการสร้าง ปลูกฝังจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของกิจกรรมและโครงการ ปัจจุบัน แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา (People Participation for Development) ได้รับการยอมรับและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนาทุกภาคส่วน หรือในลักษณะเบญจภาคี ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และประชาชน รวมถึงกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

สายทิพย์ สุกดีพันธ์ (2534: 92 อ้างถึงใน พรชัย ทองคง, 2553: 37) กล่าวว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงกลไกในการพัฒนาจากการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงหมายถึงการคืนอำนาจ (Empowerment) ในการกำหนดการพัฒนาให้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มและดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การพัฒนา การแก้ไขปัญหา การกำหนดอนาคตของประชาชนเอง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี(2526:20; อ้างถึงใน สิริพ สรสัมพันธ์, 2548) ได้กล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้รับการเปิดโอกาสให้ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ในการคิดริเริ่ม การร่วมพิจารณาตัดสินใจ การเข้าร่วมมือกันปฏิบัติการและการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมมือพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน และเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชน

อรพินท์ สฟโซคชัย (2538: 2 อ้างถึงใน พรชัย ทองคง, 2553: 37) นิยามคำว่า “การมีส่วนร่วม” (Participation) โดยทั่วไปจะมีความหมายที่กว้างขวาง สำหรับความหมายที่พูดถึงในเชิงการพัฒนาชนบท มักจะหมายถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิก ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ในชุมชน หรือประชาชน ในการที่เข้าร่วมมีบทบาท ในการดำเนินงานพัฒนาของภาครัฐเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง แต่การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้างกว่าอาจจะหมายถึงการ เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนโดยตรง นอกจากนี้ คนอาจจะใช้คำว่ามีส่วนร่วมเชิง

การเมืองโดยมีความหมายเพียงการไปลงคะแนนเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมอาจจะมีได้ทุกระดับ ตั้งแต่การมีส่วนร่วมระดับชาติลงไปจนถึงระดับหมู่บ้าน

พรชัย ทองคง (2553: 6,37) นิยามการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่คนในชุมชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชน เช่น การจัดการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งชายและหญิงในชุมชน ในการดำเนินงานพัฒนาของรัฐ หรือกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ประชาชนยินดีมาร่วม โดยที่การมีส่วนร่วมนี้ จะมีความหมายว่าสมาชิกทุกคนจะร่วมรับประโยชน์และการร่วมลงทุนลงแรงด้วยกัน

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนควรประกอบด้วย

1. การเน้นคุณค่าการวางแผนระดับท้องถิ่น
2. การใช้เทคโนโลยี/ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น
3. การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพประชาชนให้สามารถดำเนินการพัฒนาด้วยตนเองได้
4. การแก้ไขปัญหาของความต้องการพื้นฐานโดยสมาชิกชุมชน
5. การเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามแบบประเพณีดั้งเดิม
6. การใช้วัฒนธรรมและการสื่อสารที่สอดคล้องกับการพัฒนาโดยใช้

ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสมและมีการประเมินผลการปฏิบัติงานด้วย

4.2 ขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริม/สนับสนุนทั้งในด้านข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีที่เหมาะสม

บัณฑูร อ่อนดำ (อ้างถึงใน ทศพล กฤตยพิสิฐ, 2547: 13) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา/สาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนาซึ่งเป็นขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการ ตลอดจนแนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการพัฒนา เป็นส่วนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เทคโนโลยี ฯลฯ จากองค์กรภาคีพัฒนา

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นทั้งการได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนาเป็นการประเมินว่าการที่ประชาชนเข้าร่วมพัฒนาได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด การประเมินอาจประเมินแบบย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ หรืออาจประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอด

4.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1977 อ้างถึงใน ทศพล กฤตยพิไลฐ, 2547: 13) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาโดยทั่วไปประชาชนอาจเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติโดยเสียสละทรัพยากรต่าง ๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงิน หรือร่วมมือในการจัดกิจกรรมเฉพาะด้าน เข้าร่วมในผลที่เกิดจากการพัฒนาและร่วมในการประเมินผลโครงการ

นอกจากลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าวมาแล้ว ยังมีผลการศึกษาอีกบางส่วนที่กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมโดยแบ่งตามบทบาทและหน้าที่ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา ดังนี้

1. เป็นสมาชิก (Membership)
2. เป็นผู้เข้าประชุม (Attendance at meeting)
3. เป็นผู้บริจาคเงิน (Financial Contribution)
4. เป็นประธาน (Leader)
5. เป็นกรรมการ (Membership in Committees)

กล่าวโดยสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมอาจแบ่งโดย

1. การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน การช่วยทำกิจกรรม รวมประชุม รวมแสดงความคิดเห็น
2. อำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ ความเป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก

4.4 ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วม นอกจากการปลูกฝังจิตสำนึกแล้วจะต้องมีการส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางซึ่งควรพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ (ทศพล กฤตยพิไลฐ, 2547: 13)

1. ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของภาครัฐ ทั้งในระดับนโยบายมาตรการ และการปฏิบัติ ที่เอื้ออำนวยรวมทั้งการสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน จำเป็นที่จะต้องทำให้การพัฒนา

เป็นระบบเปิดมีความเป็นประชาธิปไตย มีความโปร่งใส รับฟังความคิดเห็นของประชาชน และมีการตรวจสอบได้

2. **ปัจจัยด้านประชาชน** ที่มีจิตสำนึกต่อปัญหาและประโยชน์ร่วมมีสำนึกต่อความ สามารถ และภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาซึ่งเกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ซึ่งรวมถึงการ สร้างพลัง เชื่อมโยงในรูปกลุ่มองค์กร เครือข่ายและประชาสังคม

3. **ปัจจัยด้านนักพัฒนาและองค์กรพัฒนา** ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมกระตุ้น สร้างจิตสำนึก เอื้ออำนวยกระบวนการพัฒนาสนับสนุนข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรและร่วมเรียนรู้กับ สมาชิกชุมชน

4.5 การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ทศพล กฤตยพิสิฐ(2547: 13) ได้สรุปไว้ 7

ข้อ คือ

1. การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) แก่ประชาชน
2. การสร้างองค์กรและพลังเครือข่าย
3. การวางแผนระดับท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ
4. การกระจายอำนาจ
5. การใช้หลักเศรษฐกิจแบบพอเพียง การพึ่งตนเองแทนการพึ่งพา
6. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ที่เหมาะสมให้กับประชาชน การ พัฒนาทักษะเฉพาะด้าน การตลาด ประสบการณ์
7. การพัฒนาศักยภาพผู้นำและเครือข่าย ให้มีความรู้ความสามารถ การแลกเปลี่ยน เรียนรู้สนับสนุนการจัดเวทีประชาคม

4.6 ปัญหาอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

รุ่งรัตน์ เจริญวิศาล (2553: 2) ได้สรุปปัญหาอุปสรรคของกระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนจากประสบการณ์การทำงานในชุมชนไว้ 5 ประเด็นคือ

1. อุปสรรคอันเกิดจากความไม่เข้าใจของประชาชนที่มีต่อรัฐ การไม่เห็นความสำคัญ ในการมีส่วนร่วม ไม่เข้าใจประโยชน์ของกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งจะเกิดขึ้นกับตนเองในภายหลัง มองเห็นแต่ประโยชน์เฉพาะหน้า เช่น การต้องประกอบอาชีพ หารายได้เลี้ยงครอบครัว มองเห็นว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐเป็นเรื่องไม่จำเป็น ไม่สำคัญ ทำให้ไปก็ไม่มีประโยชน์

2. อุปสรรคอันเกิดจากการผูกขาดอำนาจของชนกลุ่มน้อย เช่น กลุ่มผู้นำชุมชนหรือ ผู้บริหารซึ่งไม่เห็นความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วม การผูกขาดโครงสร้างอำนาจไว้ในมือ

ของผู้มีอำนาจทางการเมือง การปกครอง การบริหาร เศรษฐกิจ นายทุนหรือข้าราชการ ทำให้ไม่มีการกระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบไปยังประชาชน

3. อุปสรรคด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีในบางท้องถิ่นเป็นอุปสรรคขัดขวางในการเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น บางชุมชนจำกัดสิทธิสตรีไม่ให้ออกนอกบ้านก่อนได้รับอนุญาตจากสามี หรือ บางเผ่าไม่อนุญาตให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มองเห็นว่าผู้นำเท่านั้นที่ได้รับอำนาจพิเศษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระเจ้าให้ทำหน้าที่บริหารจัดการและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ

4. อุปสรรคของค่านิยมภายใต้ระบบอุปถัมภ์ ที่ทำให้เกิดการขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง ขาดอำนาจต่อรอง การตัดสินใจเป็นเรื่องของผู้ให้การอุปถัมภ์ ประชาชนมีหน้าที่เชื่อถือและปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อโต้แย้ง

5. อุปสรรคเนื่องมาจากความแตกต่างในสังคม ด้านรายได้ อำนาจ และฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างบุคคล ระบบการเมืองจึงถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อย อันอาจเนื่องมาจากรัฐชาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการกระจายทรัพยากรที่ทั่วถึง ทำให้คนกลุ่มใหญ่ที่มีรายได้ต่ำ ไม่มีอำนาจยศศักดิ์ หรือฐานะยากจนกลายเป็นเบี้ยล่างที่หากพูดมากไปจะทำให้เจ็บตัวเพิ่มขึ้น โดยไม่จำเป็น หรือบางครั้งเป็นความถ่อมตน หรือคูถูกในศักยภาพของตนเองของคนซึ่งเป็นเบี้ยล่างทำให้เป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงานแบบมีส่วนร่วมในสังคม

5. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทั้งในและต่างประเทศ ดังนี้

5.1 เอกสารงานวิจัยในประเทศ

ฤกษ์รัตน์ ปักกันต์ธร (2552: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาขีดความสามารถการรองรับของเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกาะหมาก จังหวัดตราด โดยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ ผลการวิจัยพบว่าขีดความสามารถในการรองรับด้านกายภาพของเส้นทางสายถนนหลวงอุทัย (กลุ่ม A) เท่ากับ 1,555-4,534 คนต่อวัน เส้นทางสายถนนหลวงนรา (กลุ่ม B) เท่ากับ 3,197-9,319 คนต่อวัน เส้นทางไปแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจทั่วไปอื่น (กลุ่ม C) เท่ากับ 4,617-13,458 คนต่อวัน สำหรับขีดความสามารถตามกฎที่น้อยที่สุดกำหนดขีดความสามารถในการรองรับสูงสุดของเส้นทางสายถนนหลวงอุทัย (กลุ่ม A) เท่ากับ 31 คันต่อวัน เส้นทางสายถนนหลวงนรา (กลุ่ม B) เท่ากับ 29 คันต่อวัน เส้นทางไปแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

ทั่วไปอื่น (กลุ่ม C) เท่ากับ 50 คันต่อวัน ซึ่งผู้วิจัยนำมาประยุกต์ศึกษาโดยสอบถามถึงประเด็นจิต
ความสามารถสูงสุดของพื้นที่เกาะหมากในการรองรับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

นฤตม สาริกบุตรและคณะ (2550: 74-102) ได้ศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิง
นิเวศโดยชุมชนอีสานใต้ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ พบว่ารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนน่าจะมีส่วนร่วมในการ
ให้บริการมากกว่าสภาพปัจจุบัน ในการควบคุมดูแลสภาพแวดล้อม โดยศูนย์การท่องเที่ยวกีฬาและ
นันทนาการควรเร่งให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับบุคลากร และให้ประชาชน
มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย โดยมาจัดทำเป็นกระบวนการจากระดับชุมชนขึ้นไปให้สอดคล้อง
กับนโยบายระดับที่สูงขึ้นไป โดยแนวทางการจัดการพื้นที่เชิงนิเวศเพื่อการอนุรักษ์ควรให้หน่วยงาน
ที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเป็นผู้นำในการปฏิบัติจนกว่าชุมชนจะสามารถดำเนินการ
ได้ ส่วนรูปแบบกิจกรรมและแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวควรเป็นหน้าที่ของชุมชน
เจ้าของพื้นที่ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะ 5 ยุทธศาสตร์ในการพึงพาเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนา
และจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่คือ (1) ควรเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการของหน่วยงานภาครัฐ
(2) ควรเสริมสร้างให้ชุมชนรู้จักพื้นที่เชิงนิเวศของตนเอง (3) สถาบันการศึกษาควรสนับสนุนการ
พัฒนาพื้นที่เชิงนิเวศ (4) การสร้างเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ (5) การ
สร้างและพัฒนาฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ ไม่ได้มีการศึกษาให้ครอบคลุม
ไปยังฝ่ายนโยบายเช่น นายกองกิจการบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน หรือประชาชน เป็นเพียงมุมมอง
ของผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยวและกีฬาใน 6 จังหวัด กับนักท่องเที่ยวเท่านั้น

อุไรวรรณ ไทรชมพู (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว
แบบยั่งยืนเพื่อชุมชนบางกะเจ้า ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า
แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเองได้ คือ ตลาดน้ำบางบึงน้ำผึ้งที่แวดล้อมด้วย
ธรรมชาติ ใช้วิธีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นมิติที่เกิดจากการขับเคลื่อนของกลุ่มคนจากความ
ต้องการให้มีแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากสวนในราคาที่พอเหมาะพอควร เป็นแหล่งที่สร้างงาน
สร้างเงิน สร้างรายได้ สร้างความเอื้ออาทร สร้างการศึกษาและการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนและเยาวชน
รุ่นหลัง สร้างความสามัคคีในหมู่คณะร่วมคิดร่วมทำเป็นสหวิทยาการในหลายมิติที่เป็นสื่อกลาง
เชื่อมประสานระหว่างเศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรม วิถีชีวิต เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กอบแก้ว ชัยเดชสุริยะ (2546: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการทางการตลาด
ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมของบ้านทุ่งสูง จังหวัดกระบี่ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษา
เพื่อเสนอกลยุทธ์ด้านการตลาดการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านทุ่งสูง ผลการศึกษาพบว่า การตลาดการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านทุ่งสูงนั้น ควรมีการจัดการท่องเที่ยวแบบเป็น แพ็กเกจตามความสนใจของนักท่องเที่ยว

ฉัตรชัย คิ้วจาด (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาความคิดเห็นของชุมชนบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนบางกอกน้อยมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ระดับสูง

ภัทรอนงค์ ณ เชียงใหม่ (2544: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวกลยุทธ์การท่องเที่ยวของศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย จังหวัดลำปาง ผลการวิจัยคือการนำข้อเสนอแนะไปสู่การจัดทำแนวกลยุทธ์การตลาด การท่องเที่ยวที่เหมาะสมของศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยจังหวัดลำปางในด้านต่าง ๆ

โสภี โสพิณ (2544: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องกลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้แผ่นพับ กรณีศึกษาการท่องเที่ยวล่องแก่ง ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า การใช้แผ่นพับมีส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งช่วยในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ แต่ควรจัดรูปแบบการนำเสนอให้เหมาะสม ดึงดูดและมีความน่าสนใจมากขึ้น

วิไล บุญบรรจง (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณชายฝั่งทะเลเมืองระยอง โดยใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้ คือ 1) ประชาชนส่วนใหญ่มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณชายฝั่งทะเลเมืองระยองอยู่ในระดับต่ำ และ 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว

อัญชลี อินทรีย์ยังค์ (2543: 542) ได้ศึกษาความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์: ศึกษากรณีชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย พบว่าโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่าบริเวณภายในเขตกำแพงเมืองได้กลายเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโครงการและการท่องเที่ยวก่อให้เกิดความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างสองเขตพื้นที่ชุมชน เช่น การประกอบอาชีพรอง ระดับรายได้ครัวเรือน ฐานะของครอบครัว การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ความคิดเห็นต่อผลของการพัฒนา โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ที่มีต่อครัวเรือนและชุมชน และความคิดเห็นต่อผลของการท่องเที่ยวที่มีต่อครัวเรือนที่ไม่พบความแตกต่าง

เกิดศิริ เจริญวิศาล และ อำพร วิริยโกศล (2542: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติตะรุเตาพบว่า ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติตะรุเตาในเชิงนิเวศนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือหลายฝ่าย เช่น กรมป่าไม้ กรมเจ้าท่า ฯลฯ ดังนั้น

อุทยานแห่งชาติควรปรับเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานดังกล่าว วัตถุประสงค์หลักของอุทยาน คือ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ศูนย์วิจัยป่าไม้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2542: บทคัดย่อ) ทำการศึกษาแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบชุมชนมีส่วนร่วม บริเวณเขานอจู้จี้ จังหวัดกระบี่ ผลการศึกษา ด้านกลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดด้านการท่องเที่ยวที่พบว่าการตลาดที่ควรนำมาใช้ จะต้องอยู่บนพื้นฐานของการจัดการที่มีคุณภาพก่อให้เกิดสมดุลระหว่างปริมาณความต้องการและความสามารถในการรองรับพื้นที่เป็นหลัก

สมฤดี มีประเสริฐ (2542: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการชายฝั่งแบบบูรณาการบริเวณฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยตอนใน เพื่อประเมินลักษณะการใช้พื้นที่และทรัพยากรชายฝั่งตะวันออกของอ่าวไทยตอนใน พบว่า พื้นที่ศึกษามีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งอย่างมากและหลากหลายในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การขยายตัวของชุมชนชายฝั่งทำให้ทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรม

รณกร ตীগานนท์ (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาป่าชุมชน ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการรวมแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวกับแนวคิดของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการประกอบการที่ยั่งยืน

สมชาย สนั่นเมือง (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่า ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน จะต้องคำนึงถึงการพัฒนา และวัตถุประสงค์นั้นจะต้องมีความสอดคล้องและเกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ทุกฝ่าย ดังนั้นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกฝ่าย

อรวรรณ พันธุ์เนตร (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชน กรณีบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่า ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว และมีความต้องการให้หมู่บ้านได้รับการพัฒนาในระดับสูง และประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาส่วนหาดจับปลาบึกในระดับกลาง ด้านปัจจัยส่วนบุคคล (ระยะเวลาที่อยู่อาศัย) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (ประโยชน์ที่ได้รับ) และปัจจัยด้านจิตวิทยา (ทัศนคติ) ไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านปัจจัยส่วนบุคคล (ระดับการศึกษาและภูมิลำเนา) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ (อาชีพและรายได้จากแหล่งจับปลาบึก) มีความต้องการให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านประชาชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กรณี

ของประชาชนที่มีภูมิสำเนาแตกต่างกัน มีความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ดวงใจ หล่อธนวนณิชย์ และคณะ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการท่องเที่ยวแก่กุคู้ บ้านน้อย ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่าบ้านน้อยเดิมชื่อว่า บ้านน้อยหาดพรหม เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านทั้งหมดพูดภาษาไทย นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อแก่กุคู้ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านจึงหันมาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยว แก่กุคู้มีต่อชาวบ้านในหมู่บ้านน้อยคือผลกระทบทางด้านสังคม ทำให้ชาวบ้านมีงานทำมากขึ้น ภาวะการว่างงานลดลง การส่งเสริมให้บุตรหลานมีการศึกษาต่อเพิ่มขึ้น การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม การรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบ มีมากขึ้น เกิดปัญหาคนท้องถิ่นถูกแย่งอาชีพ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศจะเห็นว่าผู้ศึกษาทั้งในรูปแบบของการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งผลการค้นพบที่สำคัญพบตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบการจัดกิจกรรม กระบวนการมีส่วนร่วมและการทำความเข้าใจให้กับประชาชน(เช่น การเสริมสร้างให้ชุมชนรู้จักแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตนเอง การให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ผลกระทบของการท่องเที่ยว) การจัดการของรัฐและเอกชน (เช่น การจัดการตลาดแบบแฟ็กเกจตามความสนใจของนักท่องเที่ยว หรือการตลาดที่สมดุลระหว่างปริมาณความต้องการและการพิจารณาความสามารถในการรองรับของพื้นที่) การสร้างเครือข่าย การพัฒนาฐานข้อมูล(เช่นมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน) แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์

5.2 เอกสารงานวิจัยต่างประเทศ

บรัมมอนด์ (Brummond: 2004 อ้างอิงจาก ชาตรี แก้วมา, 2549: 53) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับสายน้ำอันศักดิ์สิทธิ์แห่งชาวมองโกล กรณีศึกษา: การอนุรักษ์ความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบไบคาล การวิจัยครั้งนี้ใช้แหล่งน้ำพุจืดเป็นตัวแบบอธิบายความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยมีการตั้งคำถามว่า ปฏิบัติทางชีวภาพ วัฒนธรรมและสังคมที่ต่างท้องถิ่นและเวลานั้น มีทางจะกลับสู่สภาพที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ของการอนุรักษ์มรดกแบบบูรณาการในแถบทะเลสาบไบคาล ผลการวิจัยพบว่ายังต้องใช้ทรัพยากรเชิงซ้อนและภูมิปัญญาเชิงบูรณาการ เพื่อสนับสนุนความพยายามในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพพอที่จะคงอยู่ต่อไปได้ในระดับเดิม

บอย (Boi: 2004 อ้างอิงจาก ชาตรี แก้วมา, 2549: 54) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง เจตคติและการรับรู้ของชาวท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาอุทยานแห่งชาติและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศ

กาน่า: กรณีศึกษาชุมชนดาเน่ในอุทยานแห่งชาติดิกย่า ซึ่งใช้วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษา (Case study) เพื่อสำรวจเจตคติและการรับทราบของชาวเมืองเดนนี่ (Dane) ที่มีต่ออุทยานแห่งชาติดิกย่า (Digya) และการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศกาน่า (Ghana) การวิจัยนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์และสังเกตกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย โดยมุ่งค้นหาความสำคัญของอุทยานที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นและผลกระทบของอุทยานต่อเจตคติที่จะเกิดขึ้น ผลการศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าอุทยานมีความสำคัญต่อท้องถิ่นเป็นอย่างมาก แต่ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนยังคงกังวลต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นของการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิมซึ่งนำไปสู่ปัญหาขยะ ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคมที่มาพร้อมกับการท่องเที่ยว แต่มีทัศนคติเชิงบวกต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเห็นว่าจะทำให้สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติได้ดียิ่งขึ้นกว่า

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยได้ประเด็นในการตั้งคำถาม ได้พัฒนา รูปแบบ แนวทาง ตลอดจนวิธีในการศึกษาวิจัยศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง เพื่อหาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของพื้นที่ ตลอดจนทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและจำเป็นของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมผู้เกี่ยวข้องหลากหลายกลุ่มเพื่อกระตุ้นให้ภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน ได้ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่นให้ยั่งยืนสืบไป